

RÉKÁS

Rékás, románul Recea, németül Rekasch, városka Temesvártól 20 kilométerre, Lugos felé. Az egykori Temes-Rékás – nagyközség Temes vármegye rékási járásban, a járási szolgabírói hivatal székhelye, (1891) 3637 német és szerb lakossal, járásbíróssággal; van vasúti állomása, posta- és távíróhivatala és postatakarékpénztára. (Forrás Pallas Nagylexikon.¹) 2002-ben összesen 5085 lakosa volt, ebből magyar 931. 2004-ben városi rangot kapott.

Mitől lesz város egy nagyközség? – tette fel Sipos János a kérdést, amikor a temesrékási gondokat és reményeket vette számba a *Nyugati Jelen* hasábjain.² És így folytatta:

„A Bega völgyét kevésbé ismerő olvasóink tájékoztatására elmondjuk, hogy Temesrékás nagyközség alig 25 kilométerre van a megyeszékhelytől. A múltját kutatók kiderítették, hogy a település szinte egyidős a temesi várral. Fontosságára utal, hogy hajdanán a közeli 'Szőlőhegyen' erődítmény őrizte a környék biztonságát a délkelet felől sűrűn betörő kun portyázó csapatokkal szemben. A hódoltság előtti urai között találjuk a törökverő Hunyadi Jánost, aki a sztanecsófalvi határrészt birtokolta.

Egyesek szerint a nevét a folyóról (Bega, Temes) kapta, azaz az alapítók között lévő szlávok (szerbek, horvátok) 'réká' szava ragadt rá. Mások visszább mennek az időben és másként kötik a település nevét a folyó(k)hoz. Állítják, hogy fontos utak metszőpontja volt a hely, és az itteni rév nagy forgalmú kikötőjére – rév kas – utal a név. Idők folyamán ebből alakult ki a rövidebb Rékas, majd a Bánságnak az anyaországhoz történt visszacsatolása utáni hivatalos neve, a Temesrékás, még később pedig, a román impérium alatt, a Rékás.

A törökök kiűzése után hamar visszanyerte régi nagyságát. A civil adminisztráció helyreállításakor egyike lett Temes vármegye jelentős járási székhelyeinek: járásbíróssággal, telekkönyvi

¹ <http://www.kislexikon.hu/rekas.html>

² <http://archiv.nyugati jelen.com/2001/2001.%20junius%20/jun.%206%20szerda/j5.htm>

hivatallal, tisztiorvosi szolgálattal, bankfiókokkal, országos vásár tartásának jogával stb.

Az I. világháború magyar áldozatainak emlékműve

A lakosság zömét a II. világháború végéig németek (kb. 2000 lélek) alkották, de a századfordulón mintegy 1200-1400 magyar telepes költözött a dombok alá, az 'újfaluba' és a sokácok (tudományos meghatározás szerint katolikus szerbek – nem pedig horvátok, mint sokan hiszik!) száma is meghaladta a 600-at. A románság az impériumváltás után kezdett beszivárogni; az 1910 évi statisztikában még mindössze 24 ortodox vallású román lakos szerepelt.

Ez utóbbiról talán említést sem kellene tennünk, mert mi köze a nemzetiségi összetételnek a városiasodáshoz? Csakhogy Temesrékás esetében sorsdöntő hatással volt a nemzetiségi összetétel változása a település fejlődésére, jelenlegi állapotára. Köztudott, hogy a II. világháború után a németekre rásütötték a kollektív bűnösség bélyegét, elkobozták vagyonukat, elhurcolták őket a Szovjetunióba újjáépíteni a háborús károkat, később pedig a Baragánba, átnevelésre. A járási központ arculatát meghatározó német házakat az éhínség előtt a Bánságba menekített moldovai sokgyermekes családok kapták meg. A nincstelen jövevények előbb a parkettát szedték fel, majd elégették a 'fölsöleges' berendezést (az 5-6 szobából rendszerint csak egyet laktak), és végül a tetőgerendák is tűzre kerültek. Pár év alatt a község városias arculatú főutcáját valóságos romhalmazzá változtatták. Akkoriban hat Temes megyei község pályázott a városi rangra – közülük csak a Felső-Bega-völgyi Facsád kapta meg –, a siralmas állapotba jutott Temesrékás szóba sem jöhetett...

Az 1989 decemberi változás új reményeket ébresztett a városi státus elnyeréséért küzdők táborában. (Az alábbiakban látni fogjuk, hogy nem mindenki lelkesedik érte.) A főutcai ingatlanok szinte kivétel nélkül Németországban élő tulajdonosai visszaperelhették egykori javaikat, és nagy hirtelenjében ki másnak adhatták el, mint a fizetőképes gazdag romáknak. A gazverte omladékos udvarokból olyan 'kristálypaloták' nőttek ki egy évtized alatt, hogy Mihály király soborsini kastélya vidéki kúriának tűnne mellettük. Mostantól a főutcat akár Márvány utcának is nevezhetnék. A nagyközségbe látogatott Horia Ciocârlie prefektus is elismerte, hogy Temesrékás elérkezett a várossá válás küszöbéhez, már csak át kell lépnie rajta.

Temesrékás lakosainak gondjai és reményei előrevetítik, hogy még akkor sem lesz könnyű átlépni a várossá válás küszöbét, ha erre 'fentről' netán biztatást kapnak.”

Erre 2004-ben került sor.

Rékás katolikus temploma a főtéri park közepén

Rékás legjelesebb szülötte a térség magyarsága szempontjából Geml József emlékiró, helytörténész. 1914. június 15-től 1919. szeptember 4-ig Temesvár polgármestere. (Temesrékás, 1858. márc. 28. – 1929. ápr. 3. Temesvár) A gimnáziumot Temesvárt, jogi tanulmányait Budapesten végezte. Temesrékáson, sváb családban, született 1858-ban. Gimnazistaként, 11 esztendő korában tanult meg magyarul. Miután rövid ideig közjegyzősegédként kereste kenyerét, 1884 júniusában Temesvár szabad királyi város szolgálatába lépett. Dr. Telbisz Károly mellett 1885-1890 között aljegyző titkárként, majd pedig 1890-1914 között főjegyző-polgármester helyettes. Telbisz Károly nyugalomba vonulása után Temesvár törvényhatósági bizottsága 1914. június 15-én a város polgármesterévé választotta. 1919. szeptember 1-én a nagyszebeni kormányzótanács rendelkezési állományba helyezi, nyugdíjazásáig Stan Vidrighin főpolgármester helyetteseként tevékenykedik. Hat éves mandátuma lejártakor, 1920. július 1-től nyugdíjba vonult.

A világháború, a forradalmak, a szerb megszállás illetve az impériumváltás viszontagságai, özönnyi gondja és nehézsége közepette Geml József „képes volt a város köznyugalmát, gazdasági és kulturális értékeit s a polgárság jogos érdekeit megóvni: hálás elismeréssel és köszönettel adózik távozó polgármesterének és kiváló érdemeit jelen határozatának a városi levéltár okmánytárába való megőrzése által megörökíti” áll Temesvár Tanácsa 1920. június 23-án hozott 14587. számú határozatában.

Nyugdíjba vonulása után, néhány hónap múlva, 1920. december 16-án szélütés éri, szerencsére bénulás nem áll be és elkezdí írni 1924-ben megjelent *Emlékiratok polgármesteri működésem idejéből* utolsó magyarul írt könyvét. Amikor 1929-ben örökre lehunyta a szemét, díszsírhelyet kapott a várostól a belvárosi temetőben, közvetlenül nagy elődje s mélységesen tisztelt hivatali főnöke, Telbisz Károly nyughelye mellett. A szerény kereszttel megjelölt „örökös sírt” a kommunista diktatúra gátlástalan, semmit sem tisztelő, senkit sem respektáló utolsó korszakában utalták ki, mint „gazdátlant” valaki másnak.

Geml József az ún. Bánsági Köztársaság, valamint a szerb és francia megszállás idején is a város élén állt. Tevékeny szerepe volt

a Bega-parti város urbanisztikai arculatának, közművesítésének, kereskedelmének, közlekedésének és iparának nagyarányú fejlesztésében, a század eleji modern Temesvár megteremtésében. Szerkesztette a *Városi Közlöny* c. lapot (1898–1914). Az I. világháborút követő években a *Temesvári Hírlap* és a *Temeswarer Zeitung* közölte helytörténeti írásait. *Emlékiratok polgármesteri működésem idejéből* c. könyvében (Tvár, 1924) átfogó képet nyújtott Temesvár válságos politikai, gazdasági és művelődési életéről az I. világháború s a forradalmak alatt. Helytörténeti forrásmunka *Alt-Temesvár im letzten Halbjahrhundert 1870–1920* c. műve (Temesvár, 1927).